

Mr. Dragana Vujić,
Univerzitet u Banjoj Luci,
Visoka škola unutrašnjih poslova

Mr. Olivije Zimonja,
Uprava kriminalističke policije,
Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske

UPOTREBA I ZNAČAJ GPS UREĐAJA U PRIMJENI POSEBNIH ISTRAŽNIH RADNJI

APSTRAKT:

Zakon o krivičnom postupku BiH (kao i Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH i Zakon o krivičnom postupku BDBiH) predviđa primjenu posebnih istražnih radnji (nekadašnjih specijalnih istražnih tehnika) u krivičnom postupku kao specifičnih mjera za suzbijanje složenih oblika kriminaliteta. Teoretičari i praktičari današnjice često se služe i nazivom prikrivene istražne radnje koje su prefiks prikrivene dobile zbog činjenice da, sa jedne strane služe suzbijanju najsloženijih oblika kriminaliteta gdje se u prvom redu misli na organizovani kriminalitet, dok sa druge strane njihova primjena podrazumijeva i zadiranje i ograničavanje osnovnih prava i sloboda čovjeka. Već duže vrijeme se u BiH raspravlja o posebnim istražnim radnjama, i to kako iz ugla njihovih rezultata pri otkrivanju i dokazivanju krivičnih djela, tako i iz ugla zaštite osnovnih prava i sloboda čovjeka. Društvo danas pred policijske organe postavlja veoma složene zahtjeve kada je u pitanju sprečavanje i suzbijanje svih oblika kriminaliteta. Da bi se uspješno odgovorilo ovim zahtjevima a ujedno i izazovima aktuelnog kriminaliteta, posebno njihovim najtežim oblicima, potrebno je ostvariti adekvatnu kadrovsku osposobljenost i tehničku opremljenost policijskih organa, što se smatra osnovnim preduslovom za njihov efikasan rad. Ovo posebno iz razloga što je težište policijskih organa na polju ove borbe, posmatrano sa aspekta pronalaženja i obezbjeđenja dokaza, bazirano na prikupljanju i obezbjeđenju materijalnih dokaza. S tim u vezi, najnovija tehnologija se mora koristiti naročito u oblasti otkrivanja

i obezbjeđenja dokaza određenih najtežih oblika kriminaliteta, jer se izvršioци ovih krivičnih djela sve više usavršavaju i na kadrovskom i na tehničkom nivou, što posebno dolazi do izražaja i uočeno je kod primjene posebnih istražnih radnji. Razvojni put pokazuje danas smjelije poteze u smislu širenja broja posebnih ili prikrivenih oblika istraživanja, kao i liberalizacije uslova za njihovu primjenu. Shodno prethodno rečenom, autori će kroz ovaj rad nastojati prikazati upotrebu i značaj GPS (Global Positioning System) uređaja u primjeni posebnih istražnih radnji, prikazujući osnovne karakteristike navedenog uređaja, način njegove primjene, te doprinos dokaznog materijala dobijenog primjenom istog u primjeni posebnih istražnih radnji sa akcentom na posebne istražne radnje tajnog praćenja i tehničkog snimanja osoba, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u vezi sa njima, korištenje prikrivenih istražitelja i korištenje informatora i simulovani i kontrolisani otkup predmeta i simulovano davanje potkupnine.

Ključne riječi: posebene istražne radnje, krivični postupak, istraga, policijski organi, savremeni metodi, GPS uređaj.

1. UVODNE NAPOMENE

Svako društvo ima potrebu da se zaštiti od neposrednih opasnosti koje prijete slobodnom demokratskom ustavnim poretku, što je zakoniti cilj društva u vezi sa ograničavanjem koje je potrebno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti i radi spriječavanja nereda i krivičnih djela. Ovo shvatanje utemeljio je Evropski sud za ljudska prava u brojnim svojim presudama¹, prije više od 30-ak godina. Ovakvo shvatanje je produkt od ranije često naglašavane tvrdnje da je dužnost onih koji se zalažu za suzbijanje kriminaliteta vršenje pritiska na zakonodavca i traženje odgovarajućih reformi u okviru krivičnog pravosuđa, te da imperativ efikasne borbe protiv kriminaliteta dozvoljava da se u razumnim granicama ograniče prava osobe koja je sumnjiva da je učinila krivično djelo (Sijerčić-Čolić, 2009: 687-700).

Pogledi evropskih zemalja, kada se govori o borbi protiv kriminaliteta mogu se definisati na sledeći način: a) borba protiv kriminala mora biti beskompromisna, ali uvijek mora koristiti legitimna sredstva i poštovati odredbe zakona, demokratije i ljudskih prava, ne gubeći iz vida činjenicu da se radi o zaštiti onih vrijednosti čije je očuvanje osnovni razlog borbe protiv kriminala (European

¹ Vidjeti presude Evropskog suda za ljudska prava: Huvig protiv Francuske, 1990., Kruslin protiv Francuske, 1990.

Communitises, No C 251/1, Chapter I-1997.); b) suprotnim postupanjem ulazi se u problem nepoštovanja tzv. minimalnih standarda o zaštiti ljudskih prava i sloboda okrivljenih u krivičnom postupku, a time i države koja je odgovorna za rad svojih organa kojima je poverila izvršavanje poslova iz svoje nadležnosti; c) da bi predupredila ovakva postupanja, Preporukom broj R.(96)8 Odbora ministara država članica Savet Evrope, državama članicama je poslata poruka koja je upućivala na to da se odgovor na kriminal mora oslanjati na osnovna načela demokratije i poštovanja ljudskih prava, koliko god bilo teško stanje u jednom društvu (državi) u odnosu na kriminal, svi metodi i krivičnoprocesni instituti, koji se ne zasnivaju na vrednostima demokratije i ljudskih prava nisu dopustivi (Europe in a time of change, crime policy and criminal law, Starzbourg, 1999:7-13) (Nicević i Manojlović, 2013: 1-20).

Naime, savremenu nauku krivičnog procesnog prava karakterišu tri veoma važne osobenosti, i to: dinamičnost, veliki stepen univerzalnosti i sve veći uticaj na zakonodavna rješenja konkretne zemlje bez obzira na njene nacionalne i druge specifičnosti. Posebno je u današnje vrijeme izražen trend sve većeg smanjenja razlika u krivičnoprocesnim zakonodavstvima pojedinih zemalja, naročito kroz prihvatanje pojedinih krivičnoprocesnih instituta koji dobijaju karakter univerzalnosti. Jedan od osnovnih krivičnopravnih standarda kome se posebno u današnje vrijeme teži i zbog koga je većina zemalja izvršila reformu svog krivičnoprocesnog zakonodavstva, jeste zahtjev za efikasnošću krivičnog postupka, s tim da on ne ide na uštrb zakonitosti rješavanja konkretne krivične stvari i zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda. Samo efikasan krivični postupak glavni je instrument uspješne borbe protiv kriminaliteta (Bejatović, 2009: 23-48). Ipak, zakonit krivični postupak ne znači samo takav postupak koji „osigurava da niko nevin ne bude osuđen, a da se krivcu izrekne krivična sankcija“, nego i takav postupak koji to omogućava u najkraćem mogućem trajanju. Vodeći računa o prethodno rečenom, u savremenoj nauci krivičnoprocesnog zakonodavstva mogućnost za ostvarenje osnovnih standarda nalazi se u: mjerama za ubrzanje prethodnog krivičnog postupka, uvođenju posebnih, pojednostavljenih oblika postupanja za lakša krivična djela, u promijenjenom pristupu pripremanju i vođenju glavnog pretresa itd, konceptualne promjene u istrazi i sl. (Bejatović, 2008: 3-40).

Uzimajući u obzir prethodno rečeno, s pravom se ističe da je osnovi ratio legis ozakonjenja posebnih istražnih radnji u krivičnoprocesnim zakonodavstvima uopšte sadržan u stvaranju normativne osnove za efikasniju borbu protiv organizovanog i ostalih teških oblika kriminaliteta (Bejatović i Govedarica, 2015: 251).

U teoriji se navode četiri razloga za uvođenje posebnih istražnih radnji u krivično procesna zakonodavstva:

1. ukoliko država želi osnažiti borbu protiv kriminaliteta, posebno organizovanog, mora na normativnom planu predvidjeti i urediti

- posebne istražne radnje koje bi koristile u strategiji borbe protiv kriminaliteta,
2. država je dužna boriti se protiv rastućeg organizovanog kriminaliteta koji ugrožava ne samo sigurnost građana već i samu državu i njen sistem,
 3. pojedini međunarodni dokumenti obavezuju države na uvođenje ovih posebnih istražnih radnji ,
 4. specifičnosti savremenog organizovanog kriminaliteta zahtjevaju uvođenje posebnih mjera u otkrivanju i procesuiranju krivičnih djela.

Drugim riječima, uvođenje posebnih istražnih radnji u kroviprocesna zakonodavstva uslovljeno je potrebama prakse koja je ukazala da se izuzetno teški oblici kriminaliteta ne mogu efikasno otkrivati ni dokazivati sredstvima koje nudi krivični postupak u vidu redovnih, klasičnih radnji dokazivanja. Naučna i stručna javnost je iznijela brojne argumente koji su protiv uvodjenja ovih radnji u krivičnoprocesna zakonodavstva a jedan od najisticanijih je da se navedenim radnjama zadire u međunarodnim aktima i nacionalnim zakonodavstvom zagarantovana prava i slobode subjekata krivičnog postupka, kao i građana uopšte. Navedeni argument nema opravdanja iz razloga što se kriminalitetom ugrožavaju ne samo osnovna prava i slobode čovjeka već se podrivaju i osnove samog društva. Takođe, neophodnost pravnog normiranja ovih radnji pronalazi se i u međunarodnim pravnim dokumentima, univerzalnog i regionalnog karaktera koji zahtjevaju da se, ne samo u cilju otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela, već i u preventivnom smislu, koriste specijalne istražne tehnike.

S obzirom na prethodno rečeno, sasvim je opravdano što krivičnoprocesno zakonodavstvo BiH (krivičnoprocesna zakonodavstva Republike Srpske, Federacije BiH i Brčko Distrikta BiH) poznaje posebne istražne radnje čijim ozakonjenjem se daju veća ovlašćenja organima krivičnog gonjenja na polju otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela, kao i prevencije kriminaliteta.

2. NORMIRANJE POSEBNIH ISTRAŽNIH RADNJI U KRIVIČNO PROCESNOM ZAKONODAVSTVU BIH

Dokazi su element koji povezuje činjenice i pravo, odnosno dokazi se definišu kao faktički podaci o krivičnom djelu i njegovom učiniocu koji uspostavljaju ili eliminišu vezu između činjenica i prava (Radisavljević i Četković, 2014: 165). Zakonom o krivičnom postupku se relativno detaljno utvrđuje koje konkretne radnje imaju dokazni značaj u krivičnom postupku. Posebne dokazne radnje², predstavljaju određene načine prikupljanja dokaza koji su po svom

² Posebne istražne radnje imaju različite nazive u uporednom krivično procesnom zakonodavstvu. Tako npr. u Njemačkoj srećemo termin „posebne istražne mjere“ ili „posebne policijske istražne metode“, kao „prikrivene istrage“, u zemljama anglosaksonskog pravnog sistema, ove mjere i radnje se nazivaju „prikrivenim metodama“ ili „tajnim operacijama“, u Srbiji „posebne

karakteru atipični, te se primenjuju samo u odnosu na neka krivična djela, koja su s jedne strane, veoma teška, dok se, sa druge strane, takva djela veoma teško otkrivaju, razjašnjavaju i dokazuju korišćenjem uobičajenih, odnosno redovnih dokaznih metoda (Škulić, 2007: 307).

Prvi put su u Bosni i Hercegovini, kao složenoj državnoj tvorevini, predviđene radnje ili mjere kojima se za potrebe preventivne i represivne borbe protiv organiziranog kriminaliteta privremeno ograničavanju osnovna prava i slobode čovjeka i to u Zakonu o krivičnom postupku Federacije BiH³ iz 1998. godine, uvođenjem istražne radnje „nadzora i tehničkog snimanja telefonskih i drugih razgovora“.⁴ U to vrijeme u Bosni i Hercegovini bio na snazi i Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske koji nije predviđao pomenute radnje. Tokom 2000. godine, u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine donesen je Zakon o krivičnom postupku koji je također obuhvatio identične propise o posebnim istražnim radnjama (Sijerčić-Čolić, 2009: 687-700). Poredjenja radi, i zemlje iz okruženja su takođe pravile početne korake na ovom polju kada i BiH. Tako su posebne mjere kojima se tokom izvida privremeno ograničavaju ustavna prava i slobode građana radi prikupljanja dokaza za kazneni postupak normativno uređene i ustanovljene Zakonom o kaznenom postupku Republike Hrvatske iz 1997, kao posebni izvodi (Glušićić, 2012: 555). U Republici Srbiji je ovo pitanje prvi put regulisano Zakonikom o krivičnom postupku iz 2001. godine, pod nazivom specijalne istražne tehnike.

BiH je 2003. godine, donošenjem novog krivičnog procesnog zakonodavstva, predvidila radnje ili mjere kojima se za potrebe suzbijanja organiziranog kriminaliteta privremeno ograničavanju osnovna prava i slobode čovjeka, i to: - nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija, - pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka, - nadzor i tehničko snimanje prostorija, - tajno praćenje i tehničko snimanje osoba i predmeta, - prikriveni istražitelj i informator, - simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine i – nadzirani prijevoz i isporuka predmeta krivičnog djela.

Ovaj okvir dopuštenih zahvata u zaštićena osnovna prava i slobode čovjeka naročito naglašava sljedeće uslove: - sve radnje i mjere moraju biti izričito predviđene zakonskim odredbama, - prikrivene istražne radnje primjenjuju se samo onda ako se na drugi način ne može postići isti cilj, odnosno ako ne postoje blaže mjere za ostvarenje istog cilja, - mogu se primjenjivati samo za unaprijed određena krivična djela, - postojanje određenog stepena sumnje da je osoba izvršila krivično djelo propisane težine, odnosno da je zajedno sa drugom osobom (ili osobama) učestvovala u izvršenju takvog krivičnog djela, – primjenjuju se

dokazne radnje“ u Crnoj Gori “mjere tajnog nadzora“, u Hrvatskoj „mjere kojima se privremeno ograničavaju ustavna prava i slobode radi pribavljanja podataka i dokaza za sprovođenje krivičnog postupka“.

³ Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine. „Službene novine Federacije BiH“ br. 43/1998.

⁴ Ova radnja u zakonu je normirana kao „nadzor i snimanje telefonskih razgovora i drugih oblika komuniciranja tehničkim sredstvima i prisluškivanje“.

samo uz prethodnu saglasnost suda i obavljaju se pod njegovim nadzorom. Ova glavna obilježja prikrivenih istražnih radnji favorizuju, dakle principe koji bi trebalo pružiti garancije protiv njihovog samovoljnog korištenja (Sijerčić-Čolić, 2009: 687-700). Dio koji slijedi sadrži tabelarni prikaz zakonskog⁵ normiranja posebnih istražnih radnji.

⁵ Zakonsko normiranje obuhvata prvine norme kojima je riješeno pitanje posebnih istražnih radnji i to u sljedećim zakonima: Zakon o krivičnom postupku BiH, Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske i Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH. Ovi zakoni na gotovo identičan način regulišu tematiku posebnih istražnih radnji.

Tabela 1: Zakonsko normiranje posebnih istražnih radnji u BiH

Naziv posebnih istražnih radnji	Uslovi za primjenu posebnih istražnih radnji	Nadležnost za određivanje	Trajanje*
Nadzor i tehničko snimanje telekom.	Primjenjuju se protiv osumnjičenog za koga postoje osnovi sumnje da je sam izvršio KD iz zakonom izdvojene grupe KD ili učestvuje u izvršenju istog, kao i protiv osumnjičenog za koga postoje osnovi sumnje da je s drugim osobama učestvovao, odnosno učestvuje u izvršenju takvog KD. Drugi opšti uslov za određivanje ovih radnji jeste nemogućnost pribavljanja dokaza na drugi način, odnosno pribavljanje tih dokaza je povezano s nesrazmjernim teškoćama. Zakonom su određena KD za koja se mogu odrediti prikrivene istražne radnje i to: krivična djela protiv integriteta Bosne i Hercegovine, krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom i krivična djela za koja se može izreći kazna zatvora najmanje 3 godine ili teža kazna.	Preduzimaju se samo na osnovu (pisane/usmene) naredbe sudije za prethodni postupak. Pravilo je da sudska naredba mora biti u pisanoj formi i sa propisanim sadržinom, dok je usmena naredba izuzetak. Inicijativa za određivanje posebnih istražnih radnji dolazi od tužioca, koji sudiji za prethodni postupak podnosi obrazloženi prijedlog. Kako naredba sudije za prethodni postupak mora biti u pisanoj formi,obrazložena tako i prijedlog tužioca mora odgovarati tim zahtjevima. U slučaju prihvatanja prijedloga, pravo je sudije za prethodni postupak da se opredijeli za određenu/e radnju/e, da odredi način njenog izvršenja i vrijeme preduzimanja. U pogledu usmene naredbe, ona je izuzetne prirode i može se donijeti samo onda ako se pisana naredba ne može dobiti na vrijeme i ako postoji opasnost od odlaganja. Pisana sudska naredba se mora pribaviti u roku 24 sata od izdavanja usmene naredbe.	6 mjeseci (najduže)
Pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka			6 mjeseci (najduže)
Nadzor i tehničko snimanje prostorija			6 mjeseci (najduže)
Tajno praćenje i tehničko snimanje osoba i predmeta			3 mjeseca (najduže)
Prikriveni istražitelj i informator			Ne određuje se vremenski okvir iz razloga što vremensko ograničenje trajanja ove radnje može biti ozbiljna prepreka njenoj uspješnoj primjeni.
Simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine			Jednokratni akt
Nadzirani prevoz i isporuka predmeta krivičnog djela			3 mjeseca (najduže)
*Zakonodavac je pitanje trajanje posebnih istražnih radnji riješio tako što je odredio najduži rok trajanja ovih radnji u prvom krugu (za sve radnje do mjesec dana, osim za simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine i prikrivenog istražitelja ili informatora), zatim mogućnost njihovog produžavanja i, konačno, njihovo najduže trajanje (do 6 mjeseci, odnosno 3 mjeseca).			

D. Vujić, O. Zimonja- UPOTREBA I ZNAČAJ GPS UREĐAJA U PRIMJENI POSEBNIH
ISTRAŽNIH RADNJI, str. 31- 49

Naziv posebnih istražnih radnji	Način čuvanja prijedloga tužioca i naredbe sudije za prethodni postupak	Izvještaj o posebnim istražnim radnjama	Korištenje dokaza pribavljenih posebnim istražnim radnjama**
Nadzor i tehničko snimanje telekom.	Iz razloga tajnosti i efikasnosti krivičnog postupka, naredba sudije za prethodni postupak kojom se odobravaju posebne istražne radnje kao i prijedlog tužioca čuvaju se u posebnom omotu. Zakon obavezuje tužioca i sudiju za prethodni postupak da sastavljanjem ili prijepisom zapisnika bez navođenja ličnih podataka prikriivenog istražitelja i informatora ili na drugi odgovarajući način spriječe da neovlaštene osobe, osumnjičeni i njegov branilac otkriju identitet prikriivenog istražitelja ili informatora.	Policijiski organi su dužni predati tužiocu sve materijale koji su rezultat preduzimanja posebnih istražnih radnji. Uz te materijale policijski organi su dužni predati tužiocu i izvještaj o preduzetim radnjama. U pisanom izvještaju, oni su dužni navesti osobu protiv koje je radnja preduzeta, KD zbog kojeg je preduzeta, okolnosti izvođenja radnje, trajanje radnje, rezultati koji su ostvareni primjenom radnje, te naznačenje osobe koja je preduzela radnju. Tužiac je dužan da dostavi pisani izvještaj o preduzetim radnjama sudiji za prethodni postupak, kako bi se on upoznao sa samim provođenjem radnje, odnosno kako bi provjerio da li je postupljeno po njegovoj naredbi i prema okviru koji je postavljen u njoj.	Da bi se pribavljeni podaci i dokazi mogli koristiti u krivičnom postupku, oni moraju biti pribavljeni pod zakonskim uslovima, koji su sadržani u sudskoj naredbi. Sudska odluka se ne može zasnivati ne samo na nezakonitim dokazima, već i na dokazima za koje se saznalo primjenom tih nezakonito određenih i preduzetih posebnih istražnih radnji. Određeno je da se kao dokaz u krivičnom postupku mogu koristiti informacije i podaci dobijeni preduzimanjem posebnih istražnih radnji i onda ako se odnose na neko drugo kd iz kataloga kd. „Slučajni nalazi“ se mogu koristiti za krivično gonjenje i u odnosu na to slučajno otkriveno KD, jer bi se inače prema zakonu mogla narediti primjena posebnih istražnih radnji za to drugo, slučajno otkriveno Kd. Suprotno, ne mogu se koristiti kao dokaz informacije i podaci ako ukazuju na neko drugo KD koje je izvan liste KD objavljenih u odredbama o posebnim istražnim radnjama.
Pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjnje podataka			
Nadzor i tehničko snimanje prostorija			
Tajno praćenje i tehničko snimanje osoba i predmeta			
Prikriiveni istražitelj i informator			
Simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine			
Nadzirani prijevoz i isporuka predmeta krivičnog djela			
<p>**Sudbina podataka i informacija prikupljenih preduzimanjem posebnih istražnih radnji zavisi od značaja dobijenih rezultata za krivični postupak. S tim u vezi, zakonom je uređeno da će podaci i informacije dobijeni preduzimanjem posebnih istražnih radnji biti uništeni pod nadzorom sudije za prethodni postupak i uz sastavljanje zapisnika o tome u dva slučaja i to: prvi- ako tužilac odustane od krivičnog djela i drugo-ako informacije i podaci pribavljeni primjenom ovih radnji nisu potrebni za krivični postupak. O preduzimanju radnji, razlozima preduzimanja, informaciji da dobijeni materijali nisu osnov za krivično gonjenje te da su uništeni, pismeno se obavještava lice protiv koga je neka od tih radnji bila preduzeta.</p>			

Na kraju dodajmo i to da, kada su u pitanju posebne istražne radnje i njihovo normiranje u zakonu, zakonodavac u tom dijelu, za razliku od nekih drugih zakonskih tekstova (Bejatović, 2014), pojedinačno ne normira svaku od mogućih posebnih istražnih radnji. S tim u vezi, sva prethodno navedena krivičnoprocesna pitanja, u tabelarnom dijelu, važe odnosno identična su za sve posebne istražne radnje bez obzira o kojoj je riječ. Propisujući ove radnje, zakonodavac ne određuje način njihovog sprovođenja, već samo uslove i mogućnost primjene, dok dio vezan za sprovođenje ostavlja subjektima ovlašćenim za njihovu primjenu koji navedene radnje treba da preduzimaju na način koji smatraju najpogodnijim za postizanje cilja, a u skladu sa opštim odredbama o formi procesnih radnji, osnovnim načelima postupka i osnovnim načelima pravnog poretka (Bejatović i Govedarica, 2015: 263).

3. OPŠTE NAPOMENE O GPS (GLOBAL POSITIONING SYSTEM) UREĐAJIMA

Global Positioning System (GPS) jest jedini potpuno funkcionalan Global Navigation Satellite System koji se koristi konstelacijom od najmanje 24 satelita unutar Zemljine orbite, koji odašilju precizan signal koji omogućuje GPS prijemnicima određivanje položaja, brzine kretanja, smjera i vremena.⁶ To je mreža satelita koja kontinuirano odašilje kodirane informacije, pomoću kojih je omogućeno precizno određivanje položaja na Zemlji. Zanimljivo je da GPS zapravo nastao prije personalnih računala. Njegovi dizajneri nisu mogli predvidjeti dan kad ćemo nositi male prenosne GPS-prijemnike, teške svega nekoliko stotina grama, koji će nam reći ne samo koordinate našeg položaja (geografsku širinu/daljinu), nego će naš položaj prikazati na elektroničkoj karti s gradovima, ulicama i još mnogo toga.

GPS ima raznovrsne primjene na kopnu, moru i u zraku. U osnovi, GPS omogućuje da se zabilježe položaji tačaka na Zemlji i pomogne navigacija do tih tačaka i od njih. GPS se može upotrebljavati svugdje osim na mjestima gdje je nemoguće primiti signal, a to su mjesta unutar zgrada, u tunelima, garažama i drugim podzemnim lokacijama te ispod vode. Najčešća primjena u zraku obuhvata navigaciju u vazduhoplovstvu. Primjene na tlu su raznovrsnije. Naučnici često koriste GPS zbog njegove mogućnosti preciznog mjerenja vremena, ali i zbog velikog broja drugih primjena. Geodeti upotrebljavaju GPS da bi povećali obim svoga rada. GPS nudi veliku uštedu smanjenjem vremena potrebnog za geodetska mjerenja. Također, može dati zadivljujuću tačnost. GPS-prijemnici mogu dati tačnost bolju od jednog metra. Skuplji sistemi mogu dati tačnost reda veličine centimetra! GPS sve više postaje uobičajeno pomagalo i u automobilu. Postoje različiti sistemi. Najjednostavniji omogućuju pozivanje pomoći u slučaju

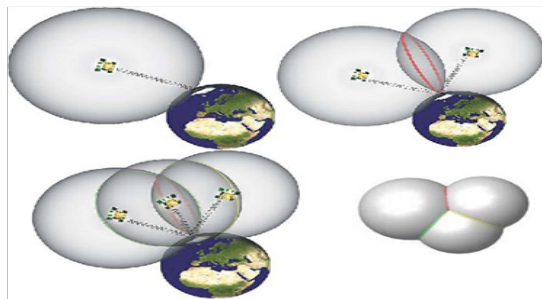
⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Global_Positioning_System

hitne potrebe na cesti šaljući trenutni položaj u dispečerski centar. Sofisticiraniji sistemi mogu pokazati položaj vozila na elektroničkoj karti dajući vozačima mogućnost da obilježe svoje položaje i potraže neku adresu, npr. ulicu, restoran, hotel ili neko drugo odredište. Neki sistemi mogu čak automatski kreirati trasu (rutu) i davati uputstva za svako skretanje do traženog položaja.

U današnje vrijeme, popularizacijom ručnih GPS uređaja i povećanjem njihovih mogućnosti omogućena je visok nivo integracije vlastitih karata. Pojedine profesije, koje se većinom bave terenskim radom, prepoznaju ovu mogućnost kao izvrstan način unapređivanja i olakšanja terenskog rada. Izrada vlastitih karata korisnicima pruža pregled prostornih entiteta u realnom vremenu i orijentaciju u prostoru putem GPS signala kojim se određuje položaj korisnika. Kako bi se olakšao rad na terenu mnogim strukama i djelatnostima, uz sve prisutnije ručne GPS uređaje proizvođača Garmin, razvijena su softverska rješenja koja omogućuju izradu karata iz postojećih geodetskih podloga. Ručni GPS uređaji pružaju izuzetnu fleksibilnost prilikom terenskog rada. Prednost korištenja karata na GPS uređajima u odnosu na klasične analogne karte je u dobivanju vlastite pozicije na karti u realnom vremenu, moćnom sistemu pretraživanja tačaka interesa (POI - Point of Interest) prema atributnim podacima vezanim na njih, pregledu po pojedinim slojevima karte i upotrebi sistema navodjenja (Tatarević, 2007: 118-119).

4. PRAKTIČNA PRIMJENA GPS UREĐAJA

Ne ulazeći detaljnije u tehniku rada samog uređaja, napomenućemo samo da je određivanje pozicije tačke najjednostavniji način korištenja GPS sistema. Za određivanje trodimenzionalnih koordinata (geografske dužine, širine i visine) prijemnika potrebni su podaci minimum tri satelita, i podaci još jednog satelita radi korekcije sata. Jednostavnije rečeno, ako zamislimo da udaljenost između satelita i GPS prijemnika predstavlja radijus kugle opisane oko satelita, presjek takve tri kugle tačno određuje nepoznatu poziciju, što je prikazano na Fotografiji br. 1.

Fotografija broj 1

Navedeno omogućava da se postavljanjem GPS uređaja na određeni objekat (vozilo, plovilo, osobu) odredi njegova pozicija. Takva upotreba GPS uređaja u mnogome olakšava rad policijskih službenika prilikom sprovođenja posebnih istražnih radnji.

Tu se prvenstveno misli na posebne istražne radnje tajno praćenje i tehničko snimanje lica, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u vezi sa njima i kontrolisani prevoz i isporuka predmeta. Da bi se ostvario cilj predmetnih posebnih istražnih radnji veoma je važno da se prilikom njihovog sprovođenja u potpunosti ispoštuje princip tajnosti kako bi se na što adekvatniji način evidentiralo krivično djelo i prikupili dokazi (foto i video materijal). Zbog njihove dinamičnosti ove posebne istražne radnje je izuzetno teško sprovesti u praksi. Lica koja se nadziru se u pravilu veoma brzo i obazrivo kreću, skoro uvijek sumnjaju da se prate. Veoma često mijenjaju lokacije, objekte, sastaju se sa više drugih lica, mijenjaju prevozna sredstva, koriste nepristupačna mjesta, ruralne lokacije i slično. Sve su ovo činioci koji otežavaju policijskim službenicima rad na sprovođenju ovih mjera i često se u praksi dešava da se lice „izgubi“, da tim za tajnu pratnju bude otkriven ili na drugi način onemogućeno sprovođenje ovih mjera (Antonić i Mitrović, 2012: 55-61).

Iako sprovođenje i jedne i druge mjere ima dosta sličnosti, karakteristično je što za primjenu mjere tajnog praćenja policijski službenici se angažuju povremeno, kada se za to ukaže potreba, odnosno kada je potrebno zadokumentovati određenu aktivnost. Nije praksa i rijetko se tajna pratnja vrši po sistemu 24/7, odnosno neprestano. Najčešće se ova posebna istražna radnja kombinuje sa posebnim istražnim radnjama nadzora i tehničkog snimanja telekomunikacija, korištenjem prikrivenih istražitelja i informatora, nadzora i tehničkog snimanja prostorija te se na taj način, na osnovu rezultata dobijenih primjenom i drugih posebnih istražnih radnji određuje adekvatan momenat kada će se primjenjivati i tajna pratnja.

Sa druge strane kod primjene posebne istražne ranje kontrolisane isporuke predmeta, nadzor nad objektom se vrši neprestano (24/7), jer je svako kretanje predmetnog objekta i sve aktivnosti koje se odnose na predmetni objekat izuzetno važne. Najčešće je predmet nadzora vozilo u kojem se prevozi droga, oružje ili novac. Takođe veoma često se u predmetnom vozilu nalaze angažovani informatori ili prikriveni istražitelji. Potom, zamolnica za kontrolisanu isporuku predmeta u pravilu dolazi od jedne ili više stranih zemalja. Sve su to činioci koji zahtijevaju da se ova posebna istražna radnja vrši u kontinuitetu i da se objekat nikada ne ostavlja bez nadzora.

Upravo iz tih razloga primjena tehničkih pomagala je pronašla svoje mjesto u primjeni posebnih istražnih radnji. Jedan od najprimjenljivijih uređaja je GPS uređaj.

Obzirom na navedene karakteristike i mogućnosti GPS uređaj nam omogućava da sa dosta velikom preciznošću dobijamo signal o poziciji praćenog objekta. Praćeni objekat u praksi je najčešće vozilo ali postoji mogućnost za

postavljanjem uređaja i u cilju praćenja lica ili plovila. Da bi upotreba GPS uređaja bila svrsishodna potrebno je poštovati principe sprovođenja posebnih istražnih radnji od samog procesa nabavke navedenog uređaja pa do korištenja dokaza na sudu.

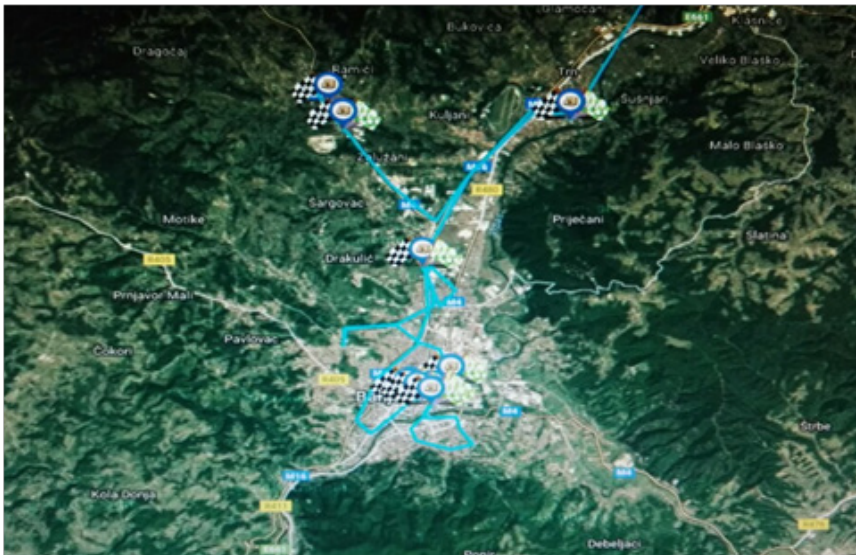
Navedeni proces bi se mogao podijeliti u nekoliko faza. Naime, najprije je potrebno izvršiti izbor adekvatnog GPS uređaja. GPS uređaj mora biti namjenski konstruisan i kako hardverski tako i softverski prilagođen za policijsku upotrebu. Navedeno podrazumijeva da ima odgovarajući oblik i da je pogodan za brzo postavljanje, da posjeduje bateriju velikog kapaciteta, te da je softver adekvatan za potrebe tajnog nadzora. Potom, institucija koja sprovodi posebne istražne radnje (u našem slučaju Ministarstvo unutrašnjih poslova) mora u tajnosti izvršiti nabavku GPS uređaja i potrebne opreme. Upravo sa ciljem da se spriječi odavanje mogućnosti i karakteristika navedene opreme procedura nabavke mora biti bez javnih tendera i iz specijalizovanih fondova za finansiranje posebnih istražnih radnji. Istovremeno sa procesom izbora i nabavke navedenih uređaja potrebno je izvršiti obuku policijskih službenika za korištenje GPS uređaja, njegovo postavljanje, podešavanje i upotrebu dobijenih podataka.

Sledeća faza predstavlja postavljanje GPS uređaja. Navedeno predstavlja najstrožiji i najzahtjevniji dio upotrebe GPS uređaja. Postavljanju uređaja prethodi sastavljanje detaljnog plana rada koji treba da sadrži podatke o licu (prethodne kriminalne aktivnosti, sklonost nasilnom ponašanju i sli.) i vozilu na koji se uređaj postavlja (marka, tip, vrsta vozila, karakteristike), pravcima kretanja, najčešćim mjestima na kojima se zaustavlja vozilo, informacije o mjestima gdje se vozilo parkira (osvijetljenost, pokrivenost nadzornim kamerama i sl.), kao i sve druge informacije koje mogu biti od značaja. Nakon toga donosi se odluka na koji način i gdje će se izvršiti postavljanje uređaja.

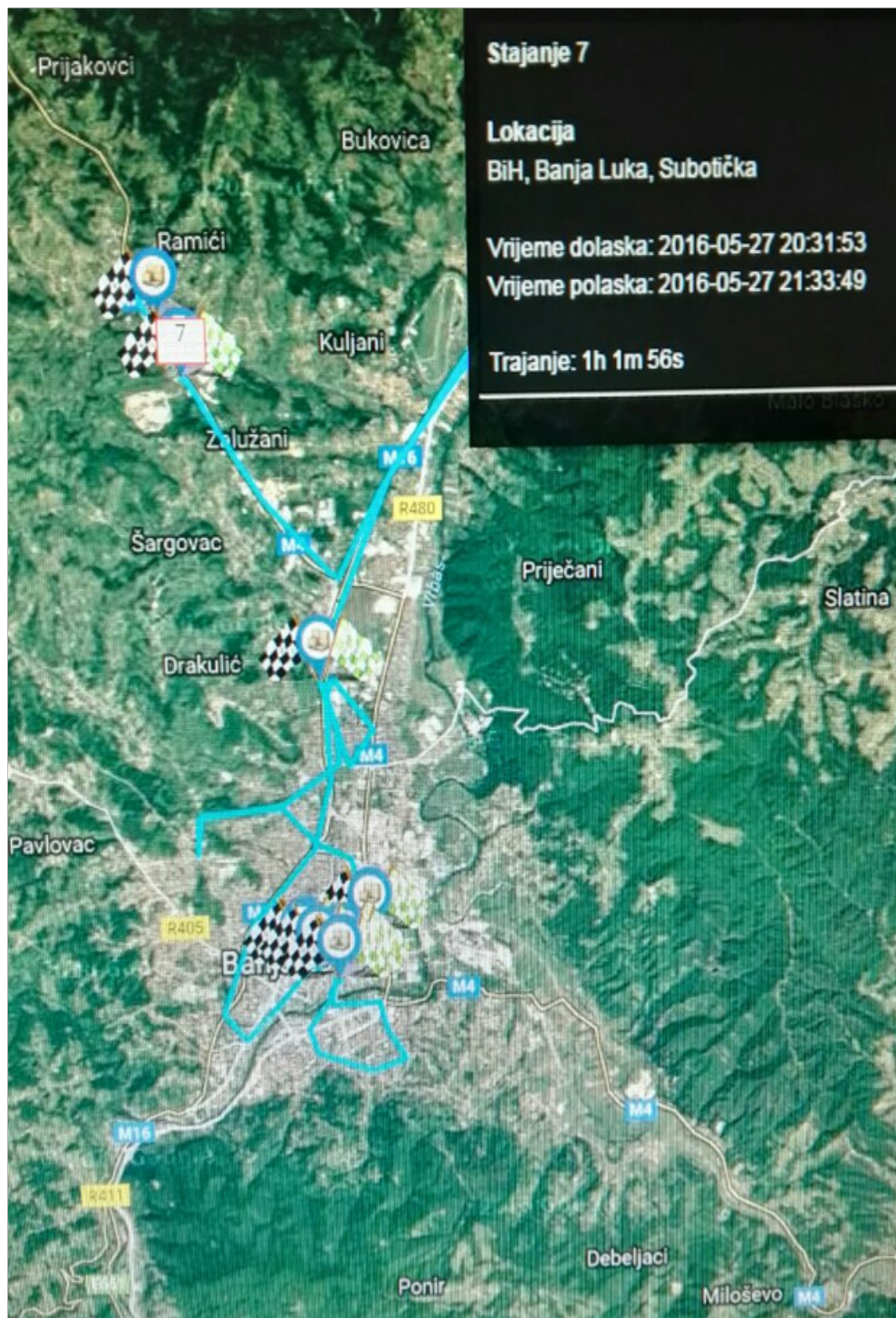
Potom, prelazi se na fazu korištenja podataka koje nam daje GPS uređaj. Kao što je navedeno GPS uređaj nam omogućava lociranje objekta sa veoma velikom preciznošću. Na osnovu toga na karti možemo dobiti iscrtanu rutu kretanja, sa prikazom u realnom vremenu i informacijama o trajanju kretanja i vremenu zaustavljanja, što je prikazano na Fotografijama 2 i 3. Sve navedene informacije nam omogućavaju da za vrijeme sprovođenja navedene posebne istražne radnje lice imamo pod nadzorom a da pri tome policijski službenici ne moraju sve vrijeme imati vizuelni nadzor nad objektom. Policijskim službenicima se daje mogućnost da se u nadzor uključuju po potrebi i po procijeni kada je potrebo fotografski i video zadokumentovati određene aktivnosti. Na taj način se smanjuje mogućnost od otkrivanja tajne pratnje i olakšava se predviđanje kretanja lica, te pronalaženje adekvatnije pozicije za dokumentovanje aktivnosti objekata.

U ovom dijelu značajno je i dati odgovor na pitanje kako se navedeni snimci mogu upotrijebiti kao dokaz na glavnom pretersu. Naime, zakonodavac je jasno istakao stav da se tehničke snimke, isprave i predmeti pribavljeni pod uslovima i na način propisan zakonom mogu koristiti kao dokazi u krivičnom

postupku, pri čemu se lice, koje je sprovedo navedenu istražnu radnju najčešće saslušava kao svjedok ili zaštićeni svjedok o toku sprovođenja radnje ili o drugim važnim okolnostima. Pitanje koje ostavlja dilemu jeste da li bi se snimci pribavljeni mjerom tajnog praćenja i tehničkog snimanja mogli koristiti kao dokaz u slučaju da se njihovom primjenom neposredno snimi izvršenje kd. Pitanje se postavlja prevashodno iz razloga što je primjena ove mjere sužena samo na otkrivanje kontakata ili komunikacije lica odnosno na lociranje lica ili stvari. Stav je da se korišćenje snimaka nastalih primjenom ove mjere kao dokaz (ukoliko je njima neposredno snimljeno izvršenje kd) može braniti materijanim uslovom za primjenu posebnih istražnih radnji koji predviđa da se iste, između ostalog, primjenjuju i kada se na drugi način ne mogu prikupiti dokazi ili ako bi njihovo prikupljanje bilo znatno otežano (Sindelić, 2015: 278).

Fotografija broj 2.

Fotografija broj 3.

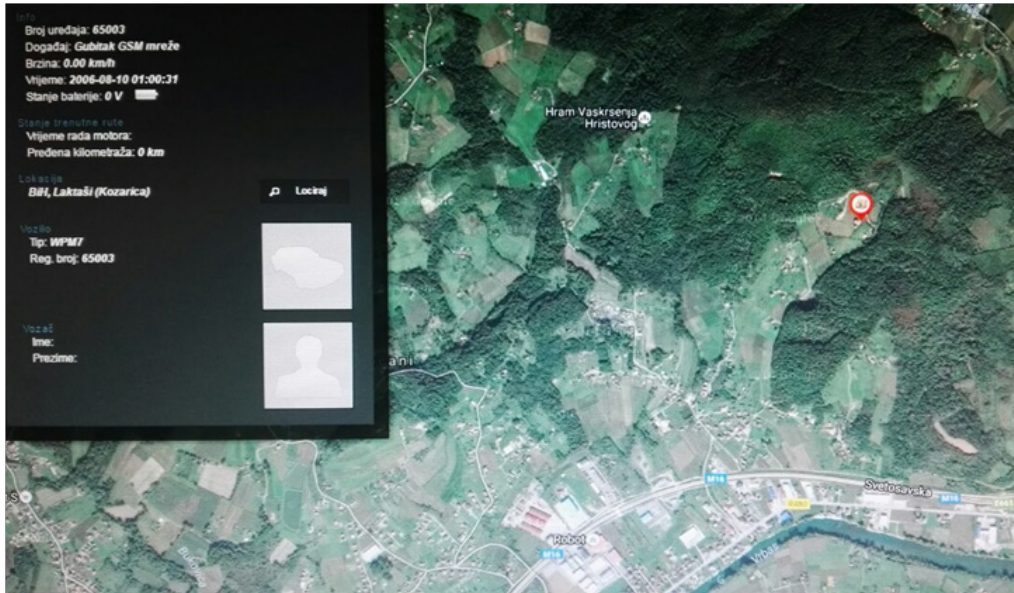
Međutim, naglašavamo činjenicu da je GPS uređaj samo pomoćno sredstvo u sprovođenju posebnih istražnih radnji. Razlog za takvu konstataciju proizilazi iz limitirajućih karakteristika odnosno činjenice da GPS uređaj ima određena ograničenja u svom radu i prilikom upotrebe.

Ta ograničenja su poznata u teoriji kao:

1. jonosfersko i troposfersko kašnjenje - Satelitski signal usporava kad prolazi kroz atmosferu. Sistem koristi ugrađeni „model“ koji računa prosječno, ali ne tačno vrijeme kašnjenja;
2. višestruki put signala - To se dešava kad se GPS - signal reflektuje od objekata, kao što su zgrade ili površine velikih stijena prije nego što stigne do prijemnika. To povećava vrijeme putovanja signala tako uzrokujući grešku;
3. greške sata prijemnika - Kako nije praktično imati atomski sat u GPS - prijemniku, ugrađeni sat može imati male greške u vremenu;
4. orbitalne greške - Takođe poznate kao „greške efemerida“, netačnosti su u izveštaju o položaju satelita;
5. broj vidljivih satelita - Što više satelita prijemnik može „vidjeti“, to je bolja tačnost. Zgrade, konfiguracija terena, elektronska interferencija ili npr gusto lišće mogu blokirati prijem signala, uzrokujući greške u položaju ili pak sasvim onemogućiti određivanje položaja. Šta je bolja vidljivost, to je bolji prijem. GPS - prijemnici neće primati signal unutar zgrada (obično), ispod vode ili zemlje;
6. geometrija satelita / zasenjivanje - To se odnosi na relativan položaj satelita u nekom trenutku. Idealna geometrija satelita postoji kad su sateliti smešteni pod velikim uglom relativno jedan u odnosu na drugi. Nepovoljna geometrija nastaje kad su sateliti smešteni na pravcu ili su tesno grupisani;
7. namerna degradacija satelitskog signala - Namerna degradacija signala od strane vojske SAD - a poznata je kao „selektivna raspoloživost“ (Selective Availability - SA) i namjera joj je spriječiti vojne protivnike u upotrebi visokotačnih GPS - signala. SA je odgovorna za većinu grešaka u određivanju položaja. SA je ugašena 2. maja 2000. godine i nije više aktivna;
8. međutim, tačnost se može poboljšati kombinovanjem GPS - prijemnika sa diferencijalnim GPS (ili DGPS) prijemnikom, sa kojim se mogu redukovati neke od gore navedenih grešaka.

Iz predstavljenih teorijskih ograničenja moguće je vidjeti da u praktičnoj primjeni najveći problem može proisteci iz fizičkih ili tehničkih prepreka koje onemogućavaju GPS signal. Dakle, ukoliko se lice ili vozilo zaustavi na mjestu (npr. garaža) gdje je onemogućena optička vidljivost sa odašiljačima signala dolazi do prekida primjene GPS uređaja.

U tim slučajevima potrebno je intenzivirati upotrebu policijskih službenika i ostvariti vizuelni nadzor nad objektom. Gubitak GPS signala (fotografija broj 4).

Fotografija broj 4.

5. ZAKLJUČAK

Reforma krivičnoprocesnog zakonodavstva koja je BiH zahvatila 2003. godine donijela je brojne novitete koji su se odnosili kako na samu koncepciju i organizaciju krivičnog postupka tako i na sadržaj i uvođenje pojedinih procesnih radnji kojima je krivični postupak znatno obogaćen. Ovdje se u prvom redu misli na uvođenje posebnih istražnih radnji u katalog djelatnosti kako tužioca tako i ovlašćenih službenih lica. Činjenica je da se današnjem stepenu razvoja kriminaliteta ne može dati adekvatan odgovor u smislu sprečavanja i suzbijanja korišćenjem uobičajenih odnosno redovnih dokaznih metoda, što je i uslovalo potrebu da se u savremena krivičnoprocesna zakonodavstva uvedu tzv. specijalne istražne tehnike, te da se u odnosu na takav razvoj kriminaliteta modifikuje upotreba nekih, inače klasičnih dokaznih sredstava. Značajno je navesti da se zakonskim odredbama koje regulišu posebne istražne radnje ne određuje način njihovog provodjenja, već samo uslovi za njihovu primjenu čime je omogućeno policijskim organima da u situacijama kada dobiju naredbu sudije za prethodni postupak za provođenje neke od posebnih istražnih radnji, spomenutu radnju sprovedu na način koji će u konkretnom slučaju dati najbolje rezultate. U

primjeni posebnih istražnih radnji organi krivičnog gonjenja mogu imati uspjeha samo uz korišćenje savremenih naučnih i tehnoloških dostignuća, što se smatra imperativom u savremenim uslovima. U tom smisli, bez upotrebe GPS uređja realizacija posebnih istražnih radnji tajnog praćenje i tehničkog snimanja lica, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u vezi sa njima i kontrolisani prevoz i isporuka predmeta, bila bi nepotpuna. Međutim, kao što je kroz rad i navedeno, zbog tehničkih i ostalih ograničenja koje ima GPS uređaj, njegovu primjenu treba shvatiti isključivo kao pomoćno, ne kao primarno sredstvo. Kako smo već naveli GPS uređaj nam donosi mnoge prednosti i u mnogo čemu olakšava rad ovlašćenih službenih lica u sprovođenju posebnih istražnih radnji, ali formula za uspješno sprovođenje posebnih istražnih radnji je kako kombinovanje više različitih posebnih istražnih radnji tako i postavljanje ljudskog faktora iznad tehnike. S tim u vezi, važno je istaći da prilikom sprovođenja posebnih istražnih radnji ne smijemo sebi dozvoliti komfor slijepog praćenja tehničkih pomagala, već ljudski faktor uvijek treba postavljati kao primarni i ključni.

LITERATURA

1. Antoniće, V., Mitrović, D. (2012). *Posebne istražne radnje*. Sarajevo: Swiss Agency for Development and Cooperation SDC.
2. Bejatović, S. (2008). *Nove tendencije u nauci krivičnog procesnog prava*. Revija za kriminologiju i krivično pravo. Vol. 46. Br. 3. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
3. Bejatović, S. (2009). *Reforma krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije*. Revija za kriminologiju i krivično pravo. Vol. 47. Br. 3. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
4. Bejatović, S. (2014). *Krivično procesno pravo*. Beograd: JP „Sl. Glasnik“.
5. Bejatović, S., Govedarica, M. (2015). *Policija u krivičnom postupku*. Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
6. Gluščić, S. (2012). *Posebne dokazne radnje*. Časopis Policijska i sigurnost. Vol. 21. Br. 3. Zagreb: Policijska akademija.
7. Nicević, M., Manojlović, D. (2013). *Osvrt na krivičnoprocesni i kriminalistički institut posebne dokazne radnje*. Pravne teme. Br. 1. Novi Pazar: Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru.

8. Radisavljević, M., Četković, Predrag. (2014). *Posebne dokazne radnje u tužilačkoj istrazi u Srbiji*. Tužilačka istraga regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni. Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji.
9. Sijerčić Čolić, H. (2009). *Prikrivene istražne radnje u borbi protiv organiziranog kriminala - primjer Bosne i Hercegovine*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Split: Pravni fakultet.
10. Sindelić, Ž. (2015). *Tajni nadzor komunikacija i tajno praćenje i snimanje - analiza stanja, međunarodni standardi i mere za unapredjenja*. Zbornik radova: Suprotstavljanje savremenim oblicima kriminaliteta. Beograd: Kriminalističko - policijska akademija.
11. Škulić, M. (2007). *Krivično procesno pravo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i JP Službeni glasnik.
12. Tatarević V. (2007). *Primjena ručnih GPS uređaja s korisnički definiranim kartama*, Ekscentar, no. 10.
13. Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06,76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13).
14. Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske (“Službeni glasnik Republike Srpske”, бр. 50/03,111/04, 115/04, 29/07, 68/07, 119/08, 55/09, 80/09, 88/09, 92/09, 100/09 i 53/12).
15. Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“ br. 43/1998).
16. Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07 i 9/09).
17. http://en.wikipedia.org/wiki/Global_Positioning_System.

ABSTRACT:

The Criminal Procedure Code (as well as the Criminal Procedure Code of the Republic of Srpska, the Criminal Procedure Code of the Federation of BiH and the Criminal Procedure Code of the Brcko District of BiH) provides for the application of special investigative actions (former special investigative techniques) in criminal proceedings as specific measures to combat complex forms of crime. Theorists and practitioners today is often used and the name of covert investigative measures that are given the prefix concealed the fact that, on the one hand serve the suppression of the most complex forms of crime which is primarily thoughts on organized crime, on the other hand their application entails encroachment and limitation of fundamental rights and freedoms. For

a long time in BiH discusses special investigative measures, both from the perspective of their results in detecting and proving criminal offenses, as well as from the perspective of protection of fundamental rights and freedoms. Company today before the police authorities raises very complex requirements when it comes to preventing and combating all forms of crime. In order to successfully respond to these requirements and also the challenges of the current crime, particularly its most severe forms, it is necessary to have adequate personnel training and technical equipment of the police authority, which is considered a basic prerequisite for their efficient work. This is particularly so because the focus of the police authority in the field of combat, from the aspect of finding and securing evidence, based on the collection and provision of material evidence. In this regard, the latest technology should be used in particular in the area of detecting and providing evidence of the most serious forms of crime because the perpetrators of these crimes are increasingly improved and the personnel and technical level, which is particularly evident and it was observed in the application of specific investigations. The development path demonstrates today bolder moves in terms of spreading the number of special or hidden forms of research, and the liberalization of conditions for their use. Pursuant to the above mentioned, the authors in this paper will seek to show the use and importance of GPS (Global Positioning System) devices in the application of special investigative actions, displaying the essential characteristics of that device, method of application, and the contribution of evidence obtained by applying the same in the application of special investigative actions with emphasis on special investigative actions secret surveillance and technical recording of persons, means of transport and objects that are associated with them, the use of undercover investigators and informants and the use of simulated and controlled purchase of certain objects and simulated bribery.

Keywords: *special investigation actions, criminal procedure, investigation, police authorities, modern method, GPS device.*